

BEKTAŞI BİR ŞAİR BEHRÎ VE DİVANINDA YER ALMAYAN ŞİİRLERİ*

A Bektashi Poet Behrî and His Poems That Are Not Included in His Dîwân

Ahmet UĞUR**

Öz

İncelememiz, hayatı hakkında biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgiye yer verilmeyen ve şiirlerinde işlediği konu itibarıyla Bektaşî olduğu düşünülen Behrî hakkındadır. Şairin şu ana kadar tespit edilebilmiş tek eseri divanıdır. Divanda; 1 muhammes, 42 müseddes, 1 mütessa, 1 müsemmen, 24 kaside, 2 terkibibent, 16 terciibent, 47 gazel ve 38 rubai bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Behrî'nin divanında yer almayan 6 şiiri daha tespit edilmiştir.

Behrî'nin şiirlerini ihtiva eden eser, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonu (Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz) "Ms.or.oct.1592" demirbaş numarasında kayıtlı; çeşitli tarikatlarla ilgili şiirleri, mensur metinleri ve duaları içeren bir risale mecmuasıdır. Mecmua içerisindeki eserler Hurûfilikle ilgili olmakla birlikte genellikle muhteva özellikleri itibarıyla bir araya getirilmiştir. Mecmuada sırasıyla; *Risâle-i Haydarî-Tarikat-nâme-i İllâhî*, *Esrâr-nâme-i Nakşî-i Akkirmânî*, *El-İlmü Noktatün Kesserhâ'l-câhilûn Hazret-i Ali kerrema'llâhu vechehu*, *Kitâb-ı Keşf-nâme-i İllâhî*, *Silsile-nâme-i Âl-i Abâ*, *Makâmât-ı Evliyâ Akşemseddîn*, *Kitâb-ı Rûhiyâ* ve *Gayr-ı Resâ'il* isimli risaleler yer almaktadır. Ayrıca mecmuada hakkında bilgi verilen tarikatlarla ilgili manzum ve mensur eserlerden örnekler de bulunmaktadır.

İncelememize konu olan kısım ise mecmuanın "162b-166b" sayfaları arasında Behrî'ye ait şiirlerin bulunduğu kısımdır. Burada Behrî'ye ait 9 manzume vardır. Bunlardan 3'ü Behrî'nin divanında yer almaktadır. Diğer manzumeler ise on iki imamı anlatan 1 mersiye, çeşitli ayetlerden iktibasların yer aldığı gazel nazım şekliyle yazılmış 1 elif-nâme, Bektaşîlik hakkında 1 şiir ve yine Bektaşîlikle ilgili 3 koşmadan oluşmaktadır. Koşmalardan biri on iki imam, diğer ikisi ise Abdal Mûsâ ile ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Bektaşî, Hurûfilik, Divan, Koşma.

Abstract

This study is about Behrî who is thought to be a Bektashi in terms of the subjects he deals with in his poems. There is not any information about his life in biographical sources. The only work of the poet that has been detected so far is his *Dîwân*. There are 1 mukhammes, 42 museddeds, 1 mutessa, 1 musemmen, 24 odes, 2 terkibibent, 16 terciibent, 47 lyric and 38 rubaie in the *Dîwân*. In addition, 6 more poems that were not included in Behrî's *Dîwân* were identified.

The work that contains Behrî's poems, is a treatise corpus containing poems, prose texts, and prayers about various sects, registered in the German National Library Turkish Manuscripts Collection (*Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz*) under the fixture number Ms.or.oct.1592. Although the works in corpus are related to Hurûfism, they are generally brought together in terms of their content features. In the corpus respectively: *Risâle-i Haydarî-Tarikat-nâme-i İllâhî*, *Esrâr-*

* Geliş Tarihi: 04.02.2021, Kabul Tarihi: 07.05.2021. DOI: 10.34189/hbv.99.013

** Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. ahmetugur510@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2094-8133>

nâme-i Nakşî-i Akkirmânî, El-İlmü Noktatiin Kesserhâ'l-câhilûn Hazret-i Ali kerrema'llâhu vechehu, Kitâb-ı Keşf-nâme-i İlâhî, Silsile-nâme-i Âl-i Abâ, Makâmât-ı Evliyâ Akşemseddîn, and Kitâb-ı Rûhiyâ ve Gayr-ı Resâ'il treatises are included. Moreover, there are examples extracted from the prose and poetry works related to the religious orders that are mentioned in the corpus.

The part that is the subject of this study is the section where Behrî's poems are found between 162b-166b pages of the corpus. Here, there are 9 poems belonging to Behrî; three of them are in Behrî's *Dîwân*. Other poems consist of 1 elegy describing twelve imams, 1 *Elif-nâme* written in the form of lyric containing quotations from various verses, and 1 poem and 3 ballad on Bektashism. One of the ballads is on twelve imams and the other two are about Abdal Musa.

Keywords: Corpus, Bektashi, Hürûfism, *Dîwân*, Ballad.

1. Giriş

Klasik Türk edebiyatı sahasında yetişen şairlerin eserleri gerek kendi dönemlerinde gerekse vefatlarından sonra tezkirelerde, mecmualarda ve/veya cönklerde bir araya getirilmiştir. Kimi şairlere biyografik nitelikteki eserlerin birçoğunda yer verilirken bazı şairler cönkler veya mecmualar içerisinde kendilerine yer bulabilmişlerdir. Bunun birçok sebebi olabilir. Genel olarak bu durum; tezkireyi meydana getiren yazarların önemli kültür merkezlerinin dışına pek çıkmamaları, tezkire yazarlarının tezkirelerinde genellikle bizzat görüşüp hakkında bilgi edindikleri kişilere yer verme eğilimleri, önceki dönem yazılan tezkirelerden etkilenerek şair seçimleri gibi sebeplere bağlanabileceği gibi şairlerin yaşadıkları kırsal yerleşim alanlarından çıkmamaları/çıkamamaları, şiir meclislerine katılmamaları/katılamamaları da kimi şairlerin tezkirelerde yer alamama nedenleri arasında gösterilebilir.

Tezkirelerde zikredilen şairler genellikle yaşadıkları dönemde meşhur olmuş kişilerdir. Bunun yanı sıra gerek yaşadıkları coğrafya, gerekse yetenekleri dolayısıyla mecmualarda veya cönklerde yer verilen şairlerin sayısı da az değildir. Köksal, konuyla ilgili olarak tezkirelere giremeyen şairlerin İstanbul'a gelemedikleri için tezkirelere giremediklerini, hatta divanı ya da divançesi olan pek çok klasik Türk edebiyatı şairinin şiir parçaları veya risalelerinin mecmualar arasında öylece kalakaldıklarını söyler ve edebiyat tarihimiz açısından meçhul yeni eserlerin, yeni şairlerin gün yüzüne çıkarılabilmesi için elimizdeki en değerli malzemelerin genellikle "mecmûa-i eş'âr" adıyla anılan şiir mecmuaları ve cönkler olduğunu belirtir (2016: 169-170). Hakkında en ufak bir bilginin bulunmadığı bir şaire yer vermesi bakımından mecmualar ve cönkler, edebiyat tarihine katkıda bulunan ve özellikle temel kaynaklardan olan tezkirelerin yetersiz kaldığı durumlarda bize yeni bilgiler sunar.

Tezkirelerde adı zikredilmeyen şairlerden biri de 18. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen ve yazdığı şiirlerinin muhtevası gereği Bektaşî çevreye mensup olduğu düşünülen Behrî'dir. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde şair, Tekke şairi¹ olarak değerlendirilmiştir (Baki, 2014).

Yapılan literatür çalışmasında Behrî'nin Milli Kütüphane'de "06 Hk 902" demirbaş numarası ile kayıtlı bir divanı ve yine Milli Kütüphane'de "06 Mil Yz Cönk 187" demirbaş numarası ile kayıtlı bir cönk içerisinde:

“Alleme’l-esmâ yüzünden hatm olup ey bâ-safâ

İzzetinden feyz-i akdes buldı hep şâh u gedâ”

matlâ ile başlayıp,

“Nâ-murâd itme Hudâ’yâ Behrî âciz kulumı

Ehl-i beytün aşkına göster dîdârun Kibriyâ”

maktâ ile biten bir kasidesi tespit edilmiştir.

“06 Mil Yz Cönk 187” demirbaş numaralı cönkteki şiir Behrî’nin Milli Kütüphane’de kayıtlı bulunan divanında da yer almaktadır. İncelememize konu olan eser ise Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonu “Ms.or.oct.1592” demirbaş numarasında kayıtlı, çeşitli eserlerin bir arada bulunduğu bir mecmuadır. Mecmuanın başında sırasıyla, *Risâle-i Haydarî-Tarîkat-nâme-i İlâhî*, *Esrâr-nâme-i Nakşî-i Akkirmânî*, *El-İlmü Noktatün Kesserhâ’l-câhilün²* *Hazret-i Alî kerrema’İlâhu vechehu³*, *Kitâb-ı Keşf-nâme-i İlâhî*, *Silsile-nâme-i Âl-i Abâ*, *Makâmât-ı Evliyâ Akşemseddîn*, *Kitâb-ı Rûhiyâ* ve *Gayr-ı Resâ’il* isimli risalelerin adının yazılı olduğu bir fihrist vardır.

Behrî’ye ait şiirler mecmuanın “162b-166b” sayfaları arasında yer almaktadır. Mecmuadaki şiirlerden:

“Alleme’l-esmâ yüzünden hatm olup ey bâ-safâ

İzzetinden feyz-i akdes buldı hep şâh [u] gedâ”

matlâ ile başlayıp

“Nâ-murâd itme Hudâ’yâ Behrî âciz-i bî-kesî⁴

Ehl-i beytün aşkına göster dîdârun kibriyâ”⁵

maktâ ile biten bir kasidesi ile

“Ey nûr-ı cemâl [ü] mazhar-ı Hudâ

Seyyid-i serdâr-ı şâh-ı zü’l-‘atâ”

matlâ ile başlayıp

“Nesl-i pâk-i şâh-ı Levlâke Hudâ

Cedd-i muhtâr-ı nebîsin Müctebâ”⁶

maktâ ile biten terkihibendi Behrî’nin divanında da yer alan şiirlerindedir.

2. Bektaşî Bir Şair: Behrî

Kaynaklarda Behrî'nin hayatı hakkında pek bir bilgi bulunmamakla birlikte yaşadığı yüzyılla ilgili ortaya atılan görüşler de varsayımlardan ibarettir. Behrî'nin divanını neşreden Muhittin Turan, elde bulunan divanın ta'lik hatla yazılmış olması hasebiyle Behrî'nin 18 veya 19. yüzyılda yaşamış olabileceğini ileri sürer (2008: 18). Turan, bu çalışmasında muhtemelen Behrî'nin divanının müellif hattı olabileceğini düşünmüş olmalıdır. Ancak, incelememize konu olan mecmua ve cönk içerisindeki şiirlerin divanda yer alan şiirlerle olan farklılıkları göz önüne alındığında başka bir nüshanın da olabileceği ihtimali üzerinde durulmalıdır. Ayrıca ta'lik hat, 13. yüzyıldan itibaren resmî divanlarda kullanılmaya başlanmış bir yazı türüdür (Derman, 2010: 507). Dolayısıyla divanın yazı türünden hareketle Behrî'nin yaşadığı yüzyılla ilgili bir çıkarımda bulunmak bizi sağlıklı bir sonuca ulaştırmayacaktır.

Mehmet Sait Çalka *Divan Şiirinde Rubâî* isimli kitabında Behrî'nin ölüm tarihini H. 1168/M. 1755 sonrası olduğunu belirtir (2017: 29). Sadeddin Nüzhet Ergun ise *Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri* isimli eserinde Behrî'yi "Hangi Asırda Yaşadıkları Henüz Bilinmeyen Bektaşî-Kızılbaş-Alevî Şairleri" başlığı altında değerlendirmiştir (1956: 456). Yine aynı şekilde İsmail Özmen'in hazırladığı *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi* isimli eserde Behrî, "Açık Kimlikleri ve Yaşadıkları Dönemler Belli Olmayan Alevî-Bektaşî Şairlerine Ait Şiirler" başlığı altında yer almaktadır (1998: XII).

İncelememize konu olan mecmuada Behrî'nin şiirlerinin geçtiği kısımda herhangi bir tarih ibaresine rastlanmamıştır. Yalnız, mecmua içerisinde "23a" sayfasında H. 1110/M. 1698-99, "217b" sayfasında ise H. 1156/M. 1743-44 tarihi düşülmüştür. Mecmuada kayıtlı eserlerin mecmuaya sırayla yazıldığını varsayarsak kesin olmamakla birlikte Behrî'nin H. 1156/M. 1743-44 tarihinden önce hayatta olduğunu söyleyebiliriz.

3. Mecmuanın Tavsifi ve Tasnifi

Almanya Milli Kütüphanesi (*Staatsbibliothek zu Berlin*) Türkçe Yazmaları koleksiyonu "Ms.or.oct.1592" demirbaş numaralı mecmuada bulunan eserlerin listesini daha önce İbrahim Halik Tuğluk "Hurûfî Mecmualarında Nesimî" isimli makalesinde zikretmiştir (2019: 90-91). Mecmuada yer alan konu başlıkları ve sayfa numaraları şu şekildedir:

Tablo 1: Mecmuadaki Konu Başlıkları

Konu Başlıkları	Sayfa Numarası
Risâle-i Haydarî Tarikat-nâme-i İlâhî	(1b-23a)
Risâle-i Esrâr-nâme-i Nakş-i-i Akkirmânî	(23b-47a)
Kâle Emîrî'l-Mü'minîn 'Aliyyü'l-Murtazâ Kerrema'llâhü Vecchü El-'İlm-i Nokta-i Kesserhâ El-Câhilûn	(49b-53a)

Yola Girmenin Faziletleri Ayet ve Hadislerle Açıklanmış ⁷	(53a)
Hâzâ Kitâb-ı Keşf-nâme-i İllâhî	(58b-105a)
Nakl-i Ez-İstivâ-nâme ⁸	(105a)
Risâle-i Hurûfiye	(105b-113a)
Hâzâ Risâle-i Şerîf fi Beyân-ı Niyet-i Salât-ı Hâcet	(113b-115a)
Min Kelâm-ı Emîrû'l-Mü'minîn Hazret-i 'Alî 'aleyhi's-selâm	(115b)
Hâzâ Silsile-nâme-i Âl-i 'Abâ	(116a-117b)
Hurûfî-Abhandlung (Besmelenin ve Hurûf-ı mukattanın fazileti)	(118a-119a)
Hurûfî-Abhandlung (Sual-Cevab Gece ve Gündüzün 12'şer olmasının hikmetine dair bir sualı)	(119b-120b)
Hurûfî-Abhandlung (Hurûfilik Tevilleri)	(120b)
Hurûfî-Abhandlung (Hurûfî Tevilleri)	(121a)
Hâzâ Kitâb-ı Makâmât-ı Evliyâ Mü'ellifihi Akşemseddîn	(123a-132a)
Mermûzât-ı Hakikat-nâme-i İllâhî ve Câvidân-ı nâ-Mütenâhî	(132b-133a)
Beyân-ı Şehâdet-i Fazl-ı Yezdân	(134a)
Hâzâ Kitâb-ı Rûhiyye	(134b-147a)
Der-Beyân-ı Tecellî-i Su'âl Kelime-i İllâhî-i Cevâb	(147b-150a)
Hurûfî Teviller	(150b-151a)
Sefer Namazı Beyânındadır	(151a-151b)
Hazret-i Seyyid Nesimî Nevvara'llâhu Merkadahu Eş'âr-ı Şerifinde Buyurur	(151b-152a)
Menâkıb-ı 'Alî Kerreme'llâhu Vechehu Beş Şey' Bir Salkım Üzûme Teşbihi	(152b-153b)
Çeşitli Şairlere Ait Şiirler	(154b- 204b)
Beyân-ı Meşreb ü Reviş-i Melâmiyyûn Kaddesa'llâhu Esrârahum ve İzâ' Envârahum	(206b-217b)
Kâle Aliyyü'l-Kerrema'llâhu Vechehu Enâ Nokta-i Tahte'l-Bâ'	(217b-218b)
Kit'a-i Sabûhî	(218b)
Kit'a	(218b)
Gazel-i Sâmi	(219a)
Hazret-i Ca'fer-i Sâdik'ın Bir Sözü'nün Tevili	(219a)
20 Beyitlik Bir Mesnevi	(219b)

Mecmuanın “154b-204b” sayfaları arasında Behrî ile birlikte başka şairlerin şiirleri de bulunmaktadır. Bu şairler sırasıyla: Hacı Bayrâm, Şemsî, Muhyî, Yûnus Emre, Usûlî, Seyyidî, Pîr Sultân Abdal, Kul Himmet, Hacı Recep Dede, Teslîm Abdal, Ârif, Tâhir, Za’îfî Mazlûmî, Âşık, Edîb, Ahmed, Hâkimâ, Kaygusuz Abdal, Hakkî, Hilmî, Cemâlî, Nûrî, Eştebî, Vehhâbî, Bîçâre, Rûhî, Hüseyin, Na’lî, Vechî, Pîr Mehmed, Cem’î, Vâhidî, Nebâtî, Bosnevî, Akşemseddîn, Şeyh Attâr, Haydarî, Vîrânî, Nâmî, Şeyh Zâtî, Hasan Dede, Hüdâyî, Seyyâh Dede, Fasîh, Misâlî, Emîn, İzzet, Ferahî, Ülfetî, Fenâyî, Fuzûlî, Nakşî, Sihri, **داود و نون الف**⁹ Nesîmî, Salâhî, Hatâyî, Ca’ferî, Mürîdoğlu/Merîdoğlu¹⁰, Şâhidî, Kalender, Murâdî, Vücûdî, Mahvî, Kemterî, Sürûrî, Zeynî, Seher Abdal, Yûsuf, Ziyâ’î, Halîlî, Şems-i Tebrîzî, Ahmedî, Hüsrevî, Câvidî, Nasûhî, Âşık Ömer, Seyyid Dede, Rûhî, Rızâ, Abdurrahîm Tırsî, Üftâde, Sadrî, Rûsenî, Kâdî ve Muhyiddîn¹¹’dir.

4. Behrî’nin Divanında Yer Almayan Şiirleri

Behrî’nin divanında 1 muhammes, 42 müseddes, 1 mütessa, 1 müsemmen, 24 kaside, 2 terkibibent, 16 terciibent, 47 gazel, 38 rubai vardır (Turan, 2008: 188-192). İncelediğimiz mecmuada ise Behrî’nin terkibibent nazım şekli ile yazdığı ve on iki imamı anlatan 1 mersiyesi, çeşitli ayetlerden iktibasların yer aldığı gazel nazım şekliyle yazılmış 1 elif-nâmesi, Bektaşilik hakkında 1 şiiri ve yine Bektaşilikle ilgili 3 koşması bulunmaktadır. Koşmalardan biri on iki imam, diğer ikisi ise Abdal Mûsâ ile ilgilidir.

Mecmuanın “162b-163b” sayfaları arasında mersiye başlığı altında yer alan şiirin konusu Kerbelâ hadisesidir. Şair şiirinin ilk bendinde tâlibe, matem gününün geldiğini söyleyip ondan nâleler kılarak feryat figan ağlamasını ister. Şiirin ikinci ve üçüncü bendinde ise Kerbelâ olayında Hz. Hüseyin’in ölüm emrini veren Yezid’e ve Hz. Hüseyin’i katleden Şimr’e bela okur. Şiirin dördüncü ve beşinci bendi ise Hz. Alî ve on iki imamın sahip oldukları hasletlerle ilgilidir.

Mecmuanın “165a” sayfasındaki şiirin her mısrasının ilk hecesi Arap alfabesinden bir harfle başlamaktadır. Şiir, bu özelliği dolayısıyla bir elif-nâme örneğidir. Bu elif-nâmede “temûtû”, “istevâ”, “aref”, “kâbe kavseyin”, “ev ednâ”, “seb’a’l-mesân”, “kâf u nûn”, “küntü kenzu’llâh”, “genc-i mahfî¹²” gibi ayet, hadis ve iktibaslarla dünyanın yaratılış sebebi ile birlikte Bektaşilik ıstılahları açıklanmaya çalışılmıştır.

Mecmuanın “165a-165b” sayfaları arasında yer alan şiir de Behrî’nin divanında bulunmamaktadır. Bu şiirin konusu tâlibe öğüt verme mahiyetindedir. Şair tâlibe, ümmü’l-kitâbı, ilm-i ledünü, seb’a’l-mesânîyi okumasını ve anlamasını tavsiye eder. Benzer ifadeler Behrî’nin divanında yer alan gazellerinde de görülmektedir.

Mecmuanın “165a-165b” sayfalarındaki mersiyede sırasıyla Hak-Muhammed-Alî, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Seyyid Alî Sultân, Zeyne’l-Abâ, Bâkır, Ca’fer, Kâzım, Alî Rızâ, Hünkâr (Hacı Bektaş Velî), Takî, Nakî, Askerî ve Muhammed Mehdi isimleri zikredilmiştir. “165b-166b” sayfaları arasındaki koşmalarda ise Abdal Mûsâ

anlatılmıştır. Behrî'nin divanında Abdal Mûsâ'nın adı hiçbir yerde zikredilmezken mecmuada yer alan iki koşmada Abdal Mûsâ methodilmiştir. Ayrıca Abdal Mûsâ'nın Horasan'dan geldiği, Rum'un gözcüsü olduğu, kırklar meclisinde kırkları bir şarap ile kandırıp onlara semah ettirdiği, Seyyid Alî Sultân'ın sırdaşı olduğu, Emir Sultân ile münasebeti gibi özellikleri ile birlikte üçler, yediler, kırklar, erkân, semah, çâr-deh masûm, on iki imam, on yedi kemer-best, âyin-i cem, gâib erenler, niyâz, gülbang, dâra çekilmek, yol eri, nasîb gibi Alevî ve Bektaşî literatürüne ait terimlere/kavramlara da yer verilmiştir.

Behrî'nin bahsedilen divanında yer almayıp, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonu (*Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz*) "Ms. or.oct.1592" demirbaş numarasında kayıtlı mecmua içerisinde tespit edebildiğimiz şiirlerinin metinleri aşağıdadır. Metinler klasik transkripsiyon usulüyle neşredilmiştir.

Mersiyel¹³

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Gel berü ey tãlib-i müştâk-ı dîdâr-ı Hudâ

Cûşa gel şâh-ı şehîdân 'aşkına kıl sen bükâ

Rûz-ı mâtemdür gelen hüzn ile efgân eyle tã

Sen dağı cân [u] gönülden şıdık ile yalvar dilâ

Yana yana derd ile âh [u] enîn it dâ'imâ

Şerha şerha sineñi çâk eyle tırma [it] nidâ

Nâleler kıl ağla feryâd it kamudan ibtidâ

Gözleründen kan aça Ceyhün gibi virüp şadâ

Yâs idüp cümle melâ'ik didiler ehl-i vefâ

Âh şehîd-i Kerbelâ vü âh şehîd-i Kerbelâ

Ger bu firkatle yanuban tã ciğerden hün olam

Ehl-i beytün yolına cânım virüp bağrum dilem

Tâzelensin cismün içre şad-hezârân yâra heb

İñlesin derdlü gönüller dem-be-dem her rûz [u] şeb

Hicr ile seylâb-ı çeşmünden revân it bî-ğaseb

Mevc ura deryâ gibi dîdeñ nemi tıflî-neseb

Ol yüzi qara la' in-i Sāfyānī bü'l- ' aceb
 Ger bu mähda kim şehid itdi o şahı bī-sebeb
 Ey Yezid ü Şimr-i bed bed- hūy [u] zālīm bī-edeb
 La' net olsun şad-hezārān ey pelid-i cins-i kelb
 Lerze urdı nüh felek seyyāreler hep der- ' aqab
 Ditredi yir gök siyāh rengen boyanup bī-laqab
 Bu hāretle cihān yansın kamu başdan başa
 Kerbelā bārān gibi yağsın tūtop tāt [u] tāt

Bir qarañuluk çöküp ıssız qala fānī cihān
 Ad u şan hīç qalmayup bir zerre ' ālem ola qan

Hānedāna qaşd iden āl-i Yezid'e la' neti
 Bī-nihāyet eyle dā'im kılmaya Hāq rahmeti
 Tā ebed tūp ile qahr itsün Hudā ol nekbeti
 Hāşr olup nār-ı dūzağda kılmāsın hīç rāheti
 Ol imānsız dīni yoq kavm-i münāfīq milleti
 Bī-hayā merdūd-ı a' dāyı qatı itdin kötü
 Āl-i evlāda ne lāyīq kılasın bu mihneti
 Yā ' aceb kimden umañ şimdengirü sen şefqati
 Şad-hezārān la' netu'llāh farz-ı ' ayn oldı saña
 Kim yirin dergāh-ı Hāq'da eli boş yüzi qara

Qara bağruñ tāt hūn eyleyüben tırma dögin
 Müstaħaqq oldı saña gerçek teberrā ey la' in

Çoq ' adū ehl-i hıyānet bī-hayā ol nā-bekār
 Hey gidi gāfil be küstāğ kavli fi' li hīle-kār

N'itdi n'eyledi saña sultân-ı ' âlem ol nigâr
 Al kıızıl kıana boyandı cism-i pâki lâle-zâr
 Őanma mecrûh oldu ol Şâh-ı güzîn-i gül-^ç izâr
 Hâk aña olmuş mu^ç ayyen her taraf bâğ-ı gîrâr
 Misk [ü] ' anber kııldı hâki tütüyâ oldu ğubâr
 Ol velâyet gevheri olduĝda ol hâke süvâr
 Nûr-ı zâtu'llâhla muğrağ idüp ol iklîm tâ
 Őâhid-i Őem^ç [ü] çerâğı nûr-ı Hâk virdi ziyâ

Ol ŐehinŐâh-ı hâkîkat cevher-i dürr-i Őâdef
 Ser-firâz-ı sırr-ı pîrân-ı ' Acem Şâh-ı Necef

Behrî ol nûr-ı nübüvvet cilvegâh-ı muhterem
 Őîr-i merdân-ı Hüdâ Őâhib-velâ-yı zü'l-kerem
 Ger Hâsan hulku'r-rızâ kân-ı hâkâyık ol Őanem
 DeŐt-i Şâh-ı Kerbelâ ser-enbiyâ beytü'l-harem
 ' Âbidîn [ü] Bâkır'ı esrâr-ı hikmet dem-be-dem
 Ol imâm-ı Őâdıĝ-ı sırr-ı Hüdâ nûr-ı dîdem
 Mûsâ-yı Kâzım Rızâ ol Şâh-sâlâr-ı ' Acem
 Ol Taĝî [vü] bâ-Naĝî hem ' Askerî feyz-i ' âlem
 Mefhar-ı Şâh-ı ' ulûm [u] Mehdî-i mîr-i livâ
 Çârdeh ma^ç Őûm-ı pâk âl-i ' abâ nûr-ı Hüdâ

Hâk-i pây-ı devleti ger başlar üzre ola tâc
 Bâb-ı luĝfindan dilâ bir ĝayra yokdur ihtiyâc

Elif-nāme¹⁴

(Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün)

Elif Ervāh-ı âdem'den var olup kevn [ü] mekân

Be Be-ḥaḫḫ-ı mu'ciz-i faḫr-ı 'âlem şâh-ı cihân

Te Temûtu¹⁵ oldı zâhir ḫaḫḫ-ı âdem istevâ¹⁶

Şe Şüreyyâ vechüñe ümmü'l-kitâb özge nişân

Cim Cemî' -i istevâ-ḫân yed-i beyzâ baḫş olup

Ḥa Ḥaḫîḫate irüp feyyâz-ı 'aşḫu'llâh-ı cân

Ḥı Ḥiḫâb-ı 'alleme'l-esmâ rumûzı keşf ola

Dal Daḫâyıḫ baḫrına ğavvâs olur dürr-i ma'ân

Zel Zenûb-ı kâbe ḫavseyn¹⁷ daḫı ev-ednâyı tām

Ra Rü'yyet ḫâtemin aldı Süleymân-ı zemân

Ze Zikir eyle 'aref¹⁸ dersin oḫu 'ilm-i ledün

Sin Serây [u] ḫaşr-ı ḫikmet gör ne devlet bî-gümân

Şın Şi' aruñ her dile âb-ı ḫayâtı ḫandırıp

Şad Şifâtuñ zâtına muġraḫ olan seb' a'l-meşân¹⁹

Ḍat Ḍabâyî' kisvesinden şoyınup Edhem çü şâh

Ṭı Ṭabî' at bezmine şehzâde-i esrâr-ı kân

Zı Zuhûr itdi o şâhuñ nûrı her cāna ziyâ

Ayn 'Adâlet ṭoldı şād oldı ḫamu hep mü'minân

Ėayn Ėayruñ hikmetinden halk olup bu kâf u nûn
Fe Fütüvvet enveri cûş itdi taldı âşiyân

Ėaf Ėıyâm eyler bütün hep yir [ü] gök arz [u] semâ
Kef Keremler kılcı taht-ı sa' âdetde hemân

Lam Lisân-ı 'ilm-i Sâryân(?) küntü kenzu'llâh²⁰ okur
Mim Mevâliler gelüp bezm-i haĖıĖat 'arifân

Nun Nihâl-i genc-i mağfîden olup cûş âşikâr
Vav Vişâlûñ 'îdine irdükde ehl-i mürşidân

He Hidâyet nûrna ĖarĖ eyleyüp Behrî seni
Ye Yüzüñ ŐevĖine 'âlem oldu Ėayrân ins [ü] cân

Gazel²¹

(11'li hece ölçüsü)

Be-derĖâh-ı 'aşĖa bisât-ı Ė'ân ol
Gürûh-sâlâr-ı rind[e] Ėan ol

OĞı te'vîl-i 'ilm-i hağığîyi
Dem-beste-Ėâl ile sû'-i mestân ol

Vechüñden oğı çü ümmü'l-kitâbı
Me'âl-i nuĖĖ ile lü'lü' mercân ol

Ėavvâş-ı me'ânî hünerin işle
Yektâ-yı dürr ile Őadef-i kân ol

Mürdeyi ihyādan kesb-i rumūz al
Oķı ‘ ilm-i ledūn seb‘ -i meşān ol

‘ İlm-i ḥaķāyıkdan daķāyık añla
Bu menzile irüp añā ķurbān ol

Açup cān gözini ķılup küşāde
Lā-mekān şehrine āb-ı revān ol

Uyan bu ğafletden ḥātemūñ gözle
Ķuş dilin fehmi eyle çü Süleymān ol

Defter-i ḥüsnünde ḥarf-i muḥkemāt
Ārzū-yı ‘ aşķıla mest [ü] ḥayrān ol

Faḥr-ı āl-i ‘ abā kisvesin geyüp
Ḥaķ’uñ dergāhına yüz sür ‘ irfān ol

Ḥayret-i ‘ aķl terk it mī‘ āda irüp
Göñül sirācını uyar insān ol

Cāvidān-nāme’sin zıkr eyle Behrī
Bezm-i me‘ ārifde özge nişān ol

Koşma²²

(11’li hece ölçüsü)

Yüri göñül dost iline göç eyle
Dost bāĝ[ı] bülbüli öter hū diyü

İriŐ meziline teferrüc eyle
Niyâz it her Őâm u seŐer hû diyü

Ehline güzeldür dostuñ illeri
HaŐ MuŐammed ‘ Alî söyler dilleri
On iki imâma gider yolları
Semâ‘ döner Şâh Haydar hû diyü

Pîrimüñ dört yanı bâĝ ile baĝçe
Seveni sevüp çok maŐabbet aç
Dürlü dermân diler gelür ‘ ilâca
Pâyına yüz sürer server hû diyü

Şâh Hasan Hüseyin Seyd ‘ Alî Sultân
Zeyne’l-‘ Abâ Bâķır Ca‘ fer-i zî-Őân
Kâzım ‘ Alî Rızâ Şâh-ı Horâsân
Pîr-i Hünkâr ķuŐb-ı ejder hû diyü

Şâh Taķı bâ-Naķı gönüm siracı
‘ Askerî’den alup derde ‘ ilacı
Şâh MuŐammed Meĥdî baŐımuñ tâcı
Behrî Őâhı sever oynar hû diyü

KoŐma²³

(11’li hece ölçüsü)

Şâh uğrına cânın ķurbân idene
BaŐş olur ĥâlleri Abdâl Mûsâ’nuñ
Ĥâk-i pâya yüzler sürüp gidene
Açıkđur yolları Abdâl Mûsâ’nuñ

Maḥabbet açılıp nūrlar yağanda
‘Ayn-ı cemler olur kırklar tağında
Pīrimi medḥ eyler rūşen bāğında
Öter bülbülleri Abdāl Mūsā’nuñ

Ādāb ile uşūl erkān güderler
Ḥaḳ Muḥammed ‘Alī diyüp giderler
Vaḳt-i seḫer ‘arşı seyrān iderler
Hū çeküp kulları Abdāl Mūsā’nuñ

Ser-firāz-ı cihān şāḫib-i ‘ālem
Pīr-i ūlā sulṭān destinde ḫātem
Dā’im niyāz eyler gonçeler her dem
Kızarup gülleri Abdāl Mūsā’nuñ

Behrī Abdāl şāhuñ kul u ḳurbānı
Evvelden bize viren luṭf ihsānı
Gönlüm eglencesi derdüm dermānı
Vuşlatuñ illeri Abdāl Mūsā’nuñ

Koşma²⁴

(11’li hece ölçüsü)

Ḥorāsān şehrinden geldi o server
Urum’uñ gözcüsü Şāḫ Abdāl Mūsā
Üçler ile beşler yediler kırklar
Urum’uñ gözcüsü Şāḫ Abdāl Mūsā

‘Alī’ım Hacı Bektaş hilkatın geydi
 ırklar erkānını urdı pek itdi
 Yir gok melekleri erkāna indi
 Urum’uñ gozcüsü Őāh Abdāl Mūsā

Abdāl Mūsā hunkār kendidür kendi
 ırkları bir engür ile andurdu
 Mest idüp anları semā‘ döndürdü
 Urum’uñ gozcüsü Őāh Abdāl Mūsā

Seyyid ‘Alī Sultān pīrūñ sırdaşı
 Rūm ili Őehrinde tutdu güleŐi
 Emīr Sultān anuñ gercek bir eŐi
 Urum’uñ gozcüsü Őāh Abdāl Mūsā

Çār-deh ma‘ Őūm ile on iki imām
 On yedi kemer-best geldiler temām
 ‘Ayn-ı cem sürdiler anda bir eyyām
 Urum’uñ gozcüsü Őāh Abdāl Mūsā

Ĝā’ib erenleri niyāza urdu
 Őāhuñ dūndārında dāra diñeldi
 Hayr himmet oldu gūlbang çekildi
 Urum’uñ gozcüsü Őāh Abdāl Mūsā

Kibār-ı ehlu’llāh cemde bulundu
 Göñüller birlenüp nūr ile oldu
 Behrī yol erleri naŐībler aldı
 Urum’uñ gozcüsü Őāh Abdāl Mūsā

5. Sonuç

Şairin şiir varlığı ile ilgili malzeme şu an için tek bir nüshasını tespit edebildiğimiz divanı, cönkte ve mecmuada kayıtlı birkaç şiiridir. Behrî'nin divanındaki şiirleri ile mecmua ve cönkte yer alan şiirleri karşılaştırılmıştır. Behrî'ye ait 1 mersiye, 1 elif-nâme, 1 şiir ve 3 koşmanın Behrî'nin divanında olmadığı görülmüştür. Ayrıca, hem divanda hem de mecmuada yer alan şiirler arasında da kelime farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıkların sebebi mecmua yazarının yaptığı değişiklikler olabilir. Ancak, Behrî'nin divanının başka bir nüshasının varlığı ihtimali üzerinde de ayrıca durulmalıdır. Mecmualar ve cönklerin incelenmesi yönünde çalışmaların artmasıyla birlikte tezkirelerde yer edinememiş Behrî gibi daha birçok şair hakkında yeni bilgiler ortaya çıkarılabilecektir.

Sonnotlar

¹ “Tekke Edebiyatı” yerine “Derviş Tarzı Türk Edebiyatı”/“Derviş Edebiyatı”, “Tekke Şiiri” yerine “Derviş Tarzı Türk Şiiri”/“Derviş Şiiri”, “Tekke Şairi” yerine “Derviş şair” terimleri de kullanılmaktadır. Bkz. Durbilmez, 2019.

² İlim bir nokta idi onu cahiller çoğalttı.

³ Allah, varlığını şereflî kılın.

⁴ Mısranın vezni bozuk.

⁵ Aynı kaside, Milli Kütüphane’de 06 Mil Yz Cönk 187 demirbaş numarası ile kayıtlı cönk içerisinde “*Alleme l-esmâ yüzünden hatm olup ey bâ-safâ/İzzetinden feyz-i akdes buldu hep şâh u gedâ/Nâ-murâd itme Hudâ’ya Behrî âciz kulunu/Ehl-i beytün aşkana göster didârn kibriyâ*” şeklinde geçmektedir.

⁶ Bu terkibent, Milli Kütüphane’de 06 Hk 902 demirbaş numarası ile kayıtlı Divan’da “*Nesl-i pâk-i seyid ü Şir-i Hudâ/Ehl-i beyt-i hânedân u muktedâ*” maktaı ile bitmektedir.

⁷ Bu başlık İbrahim Halil Tuğluk’un “Hurûfî Mecmualarında Nesîmî” isimli yazısında yer almamaktadır.

⁸ Bu başlık İbrahim Halil Tuğluk’un “Hurûfî Mecmualarında Nesîmî” isimli yazısında yer almamaktadır.

⁹ Mecmuada (و ن ن ر) harfleriyle yazılmış bir şairin de şiiri bulunmaktadır. Şiirin matla beyiti: “*Bu mu ’ayyendür ki her nakşî ki nakkâş eyledi/Kendisin kendü için kendüye fâş eyledi*”, makta beyiti: “*Vâv râ vü nûn elifdür remzi nûrâniyyetün/Bu rumûzin ehlini kendüye surdâş eyledi*” şeklindedir. Makta beyitinde yer alan “vâv”, “râ”, “nûn” ve “elif” seslerini yerlerini değiştirdiğimizde “Enver” ismi ortaya çıkmaktadır. Şair de bu harflerin remzinin nûrâniyyete işaret ettiğini söylediğine göre şairin mahlasını “nûrâniyyet” ile aynı kökten türeyen “Enver” olarak düşünebiliriz.

¹⁰ Mecmuada yer alan şiir daha önce “Nesîmî” olarak kayıtlı iken mecmua yazarı tarafından “Mürîdoğlu/Merîdoğlu” olarak değiştirilmiş. Yapılan literatür taramasında “Mürîdzâde” olarak bilinen “Aczî” mahlaslı bir şaire rastlanmıştır. Ancak, Öznur Özgönül tarafından hazırlanan “Aczî Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)” isimli yüksek lisans tezinde şairin mecmuada geçen şiiri yer almamaktadır.

¹¹ Mecmuada yer alan Muhyiddîn mahlaslı şair Muhyiddîn Abdal’dır. Muhyiddîn Abdal, Bektaşî/Hurûfî şairlerdendir. Şair hakkında bilgi için bkz. Durbilmez, 1998.

¹² Hadiste geçen ifade: “*küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u’rafe fe halaktu l-halka liu’rafe*” (Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim, bilinmek için halkı yarattım), şeklindedir. Ancak kavram, klasik Türk şiirinde “genc-i mahfî” olarak da kullanılmaktadır.

¹³ Mersiye başlığını taşıyan bu şiir mecmuanın 162b-163b sayfaları arasında yer almaktadır.

¹⁴ Bu elifnâme mecmuanın 165a sayfasında yer almaktadır.

¹⁵ “*Mütü Kable En Temütü*” (Ölmeden evvel ölüünüz), hadisinin kısaltılmış biçimidir. Tasavvufî düşüncede Allah’ın varlığı içerisinde yok olma anlamındaki “fenâfillâh” makamına işaret eder. Alevî ve Bektaşî şiirinde mürşide bağlanmak isteyen mürid ölmeye önce ölmelidir. Yani geçmiş yaşantısından sıyrılmış yeni bir hayata doğmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Soyoyer, 2019: 232; Uğur, 2020: 241-242.

¹⁶ Kur’an’da Hadîd (4), A’râf (54), Ra’d (2), Tâhâ (5), Furkân (59) ve Secde (4) surelerinde geçen kavram, “*Ale l-’arş iste’vâ*” (Emri arş üzerine egemendir) sözünün kısaltılmış hâlidir.

¹⁷ Kavram, “*Kâbe Kavseyni Ev-Ednâ*” (İki yay aralığı kadar yahut daha az) anlamına gelmekte olup Kur’an’da İsrâ ve Mîrac hadiselerinin anlatıldığı Necm (9) suresinde geçmektedir.

¹⁸ Alevî ve Bektaşî yazınında sıklıkla dile getirilen “*Men Arefe Nefsehü Fe-Kad Arefe Rabbühü*” (Nefsini bilen Rabbini bilir” sözünde geçmektedir. Bektaşiler arasında “aref” mürşidin müridine vermiş olduğu dersin adıdır.

¹⁹ Kavram, Fatiha suresinin özeti olarak nitelendirilmektedir. Fatiha suresi hem Mekke’de hem de Medine’de iki defa nazil olduğu ve yedi ayetten oluştuğu için bu isimlendirme yapılmıştır. Bu kavram yerine “Süre-i delle”, “Ümmü’l-Kur’ân” kelimele grupları da kullanılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökbel, 2019.

²⁰ “*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u’rafe fe halaktu’l-halka liu’rafe*” (Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim, bilinmek için halkı yarattım) hadisinin kısaltılmış hâlidir.

²¹ Hece ölçüsü ile yazılmış olan bu şiir, mecmuanın 165a-165b sayfaları arasında yer almaktadır.

²² Bu koşma mecmuanın 165b sayfasında yer almaktadır.

²³ Bu koşma mecmuanın 166a sayfasında yer almaktadır.

²⁴ Bu koşma mecmuanın 166a-166b sayfaları arasında yer almaktadır.

Kaynaklar

- Baki, Zeynep Safiye. (2014). “Behrî”. Erişim tarihi: 15.01.2021. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/behri>.
- Çalka, Mehmet Sait. (2017). *Divan Şiirinde Rubâî*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Derman, M. Uğur. (2010). “Ta’lik”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim tarihi: 15.01.2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/talik--hat>.
- Durbilmez, Bayram. (1998). *Muhyiddin Abdal Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- . (2019). *Derviş Tarzı Türk Edebiyatı ve Sıdkî Baba Dîvânı*. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınları.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. (1956). *Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri 3*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Gökbel, Ahmet. (2019). *Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Köksal, M. Fatih. (2016). *Yâ Kebikeç Mecmualar Arasında*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Özgönül, Öznur. (2001). “Aczi Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Özmen, İsmail. (1998). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi 5*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi..
- Soyyer, A. Yılmaz. (2019). *Hünkâr Ansiklopedik Bektaşîlik Sözlüğü*. İstanbul: Post Yayın Dağıtım.
- Tuğluk, İbrahim Halil. (2019). Hurûfî Mecmualarında Nesîmî. *Nesîmî Kitabı*, ss. 83-104. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası.
- Turan, Muhittin. (2008). “Behrî Dîvânı (İnceleme-Metin)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya
- Uğur, Ahmet. (2020). *Klâsik Türk Şiirinde Bektaşîlik*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

